

Магдалена М. Ивковић
Параћин

УДК 028.5/6-057.874(497.11)“2014”.

Оригинални научни рад

Примљен: 15. јун 2015.

Прихваћен: 5. октобар 2015.

ДОПРИНОС ПРОУЧАВАЊУ ЧИТАЛАЧКИХ ИНТЕРЕСОВАЊА УЧЕНИКА РАЗРЕДНЕ НАСТАВЕ

Апстракт: Ослањање на читалачка интересовања ученика неопходно је уколико желимо да код њих подстакнемо жељу за читањем и унапредимо њихове читалачке навике. Зато је важно познавати књижевне склоности ученика и уважавати их у настави, колико је год то могуће. Ово истраживање управо представља допринос проучавању читалачких интересовања млађих основаца. У раду смо настојали да: 1) утврдимо шта ученици четвртог разреда читају у слободно време и која су њихова омиљена дела; 2) утврдимо који се програмски и текстови из читанки ученицима нарочито допадају; 3) испитамо да ли би четвртаци волели да у настави буде више књига лектире. На тај начин желели смо да сагледамо књижевни укус и афинитете ученика четвртог разреда, те да у извесном смислу проверимо да ли су се читалачка интересовања данашњих четвртака променила под растућим утицајем савремених медија. Истраживање смо реализовали на случајном узорку који је чинио 161 ученик четвртог разреда из пет основних школа у Београду и Крушевцу.

Добијени резултати показују да већина ученика четвртог разреда, поред обавезне лектире, у слободно време чита и дела по сопственом избору. Омиљене књиге наших четвртака су оне које ученици нису имали прилику да читају у оквиру лектире, а припадају остварењима савремене литературе за децу; највише уживају у динамичкој наративи, и то оној која има карактер пустоловине, често чудесног типа; волели би да у настави буде више књига лектире. Педагошке импликације рада указују да забележена читалачка интересовања ученика треба очувати и даље развити различитим мотивационим поступцима, те на темељу читалачких склоности ученика изградити код њих трајну радозналост за упознавање са светом књижевности.

Кључне речи: ученици четвртог разреда, читалачка интересовања, слободно време, књиге, програмски и ванпрограмски текстови.

1. УВОД: ЗАШТО СУ НАМ ВАЖНА ЧИТАЛАЧКА ИНТЕРЕСОВАЊА УЧЕНИКА

Бројна истраживања показују да читалачка интересовања представљају кључни мотивациони фактор за развој читалачких навика ученика, те њихово познавање и уважавање може помоћи учитељима да претворе ученике у заинтересоване читаоце (Мелон 1990, Краглер et al. 1996, Шафер 2003, Кауфман 2005: 6–7, према Пурић 2012: 213). Осим тога, истраживањем је утврђено да постоји веза између интереса за читање и разумевања прочитаног. Наиме, када су ученици заинтересовани, они читају материјале који су уистину изнад њиховог нивоа овладаности техником читања. Такође, књиге за које су заинтересовани неретко доживљавају као адекватне по тежини, иако ове књиге у стварности могу превазилазити њихов ниво читања за два, па и више разреда. С друге стране, када нису заинтересовани, ученици књиге често оцењују као превише тешке, иако су оне реално испод њиховог нивоа читања (Спејк, према Ал-Нафисах, Ал-Шорман 2011: 2).

Из свега до сада реченог јасно произлази закључак да је неопходно ослонити се на читалачка интересовања деце уколико желимо да она заволе читање и почну да читају или уколико желимо да их подстакнемо да читају више. А једино ако деца заволе књигу, читање ће прерасти у трајну навику и неодвојиву потребу (Цветановић, Радојчић 2012: 240) – речју, у начин живота. У контексту наставе књижевности то значи да обезбеђивање нивоа мотивације потребног за развијање читалачких навика и способности умногоме зависи од обезбеђивања материјала за читање који одговара интересовањима конкретних ученика. Стога ученицима у настави треба пружити што више прилика да сами бирају књиге и друге материјале за читање који их интересују како би могли да учествују у изградњи себе као читалаца (Кавазос-Котке 2004, према Ал-Нафисах, Ал-Шорман 2011: 2). Наиме, тачно је да списак лектире предвиђен наставним програмом прописује дела примерена ученицима одређеног узраста. С друге стране, ниједан списак лектире, ма како добар био, не може да задовољи интересовања и потребе свих ученика, нити одговара свој деци једнако, јер међу ученицима постоје велике индивидуалне разлике по питању читалачких интересовања и потреба. Оне су последица различите средине у којој дете одраста, бројности и квалитета подстицаја за читање којима је изложено у породици, те његових читалачких способности и склоности. Овога су били свесни и састављачи програма, па су учитељима оставили могућност да са ученицима читају и обрађују и дела по сопственом избору. Стога би било добро да учитељи на почетку сваке школске године спроведу истраживање читалачких интересовања ученика које би им пружило увид како у то шта већина ученика у њиховом одељењу воли да чита, тако и у оно што сваки појединачни ученик воли да

чита. Самим тим, моћи ће да процене у којој мери текстови у програмима и читанкама одговарају читалачким интересовањима конкретних ученика, а у којој мери програмски списак текстова треба прилагодити интересовањима ученика (Росандић 1978: 101–103; Роб 1997, према Ал-Нафисах, Ал-Шорман 2011: 2). Осим тога, добро је да у учионицама постоје добро уређене одељењске библиотеке. Оне би приближиле књигу ученицима и усмериле их на вредна остварења која нису у програму, а одговарају њиховом узрасту, њиховим интересовањима и потребама, помажући развоју читалачких навика.

2. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП ИСТРАЖИВАЊУ ЧИТАЛАЧКИХ ИНТЕРЕСОВАЊА

Видели смо да многа истраживања указују како је наставу књижевности нужно утемељити на читалачким интересовањима ученика ако желимо да ученици заволе свет писане речи. Стога се данас у свету спроводе бројна истраживања са циљем да се утврде читалачке преференције деце и младих. У Србији, међутим, књижевне склоности основаца још увек нису довољно истражене, што нас је подстакло да спроведемо емпиријско истраживање које би за предмет имало читалачка интересовања ученика разредне наставе. У ствари, оно је део ширег истраживања којим смо желели да испитамо читалачке навике и преференције наших четвртака, као и њихове ставове према читању, најважније мотиве и подстицаје за читање. Истраживање смо реализовали током новембра 2014. године на случајно одабраном узорку ученика четвртог разреда из пет градских основних школа: четири у Београду и једне у Крушевцу. Анкетиран је укупно 161 ученик. Као узорак за наше истраживање изабрали смо управо ученике четвртог разреда зато што су они већ довољно зрели да могу имати своје мишљење, а уз то би требало да су бар донекле оформили своје навике читања, књижевни укус и став према свету књижевне уметности.

Циљ овог рада био је да испита шта ученици четвртог разреда читају у слободно време и какве су њихове читалачке преференције. На тај начин желели смо да сагледамо књижевни укус и афинитете ученика четвртог разреда, те у извесном смислу проверимо да ли су се читалачка интересовања данашњих четвртака променила под растућим утицајем савремених медија, или су им и даље занимљиви и блиски исти они текстови „старих” писаца који су се допадали и њиховим вршњацима од пре неколико година или деценија. На основу овако постављеног циља дефинисали смо следеће задатке истраживања:

1. утврдити шта ученици четвртог разреда читају у слободно време и која су њихова омиљена дела;

2. утврдити који се програмски и текстови из читанки ученицима нарочито допадају;
3. испитати да ли би ученици четвртог разреда волели да у настави буде више књига лектире.

Основна претпоставка од које смо пошли у истраживању била је да се читалачка интересовања ученика четвртог разреда нису много променила у односу на она утврђена у неким ранијим истраживањима. Очекивали смо да су омиљене књиге наших четвртака оне које нису имали прилику да читају у оквиру лектире, а припадају остварењима савремене литературе за децу; да четвртаци највише уживају у динамичкој наратици, и то оној која има карактер пустоловине, често чудесног типа; те да би волели да у настави буде више књига лектире.

У истраживању су коришћене метода теоријске анализе и дескриптивна метода, а мишљења ученика су прикупљена техником анкетирања. Упитник је био анониман и чинило га је 6 питања: једно је било затвореног типа са могућношћу одређивања за један од понуђених одговора, док су остала питања била отвореног типа. Прикупљени подаци су изражени мерама пребројавања (апсолутним и релативним), али су послужили пре свега као допуна квалитативној анализи. У наставку излагања представимо одговоре ученика, пре свега оне најчешће или нарочито интересантне, при чему се подразумева да то није коначан низ.

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Један од важних задатака који смо себи поставили у овом истраживању био је да утврдимо шта ученици читају и које су њихове омиљене књиге, без обзира да ли је реч о делима обавезне лектире или делима које ученици самоиницијативно читају у слободно време. Ученике смо најпре питали која је њихова омиљена књига. Двоје ученика је написало да не воли да чита, њих шесторо није одговорило на питање, док је троје ученика изјавило да нема омиљену књигу, односно да воли све књиге које чита. Остали ученици су дали врло разноврсне одговоре, а ево које су књиге најчешће наводили као најдраже: *Бела Грива* (16); *Алиса у земљи чуда* (11); серије књига *Церонимо Ситлијон* (9) и *Хари Потер* (8); *Петар Пан* (9); *Орлови рано леће* (7); серијал књига о Сари Кеј (7); бајке браће Грим (6); *Хајди* (6); *Дневник шоњавка* (5); *Мали њринци* (4); *Доживљаји Тома Сојера* (3); *20 000 миља под морем* (3); *Хобији* (3); *Књига за Марка* (3); серијал књига о Шерлоку Холмсу (3); *Мали њраји* (2); трилогија *Господар њрсјенова* (2); серијал *Миа и ја* (2); *Ојсесија за савршенством* (2) итд.

Из анализе одговора анкетираних ученика произлази неколико закључака. Као прво, примећујемо да су се међу омиљеним штивом четвртака нашле и оне књиге које припадају обавезној лектури – пре свих *Бела Грива* за коју се одлучио највећи број ученика – али је истовремено далеко већи број дела која нису предвиђена програмима књижевности за прва четири разреда, већ су их ученици читали по властитом избору, ван школе. Заправо, списак ванпрограмских дела која ученици наводе као омиљене заиста је дугачак, јер се у највећем броју случајева сваки ученик определио за другу, посебну књигу¹. Ово можда најбоље показује колико се ученици разликују међу собом према читалачким интересовањима и потребама. Наводимо само неке од тих наслова у жељи да укажемо на разноврсност књига које се допадају анкетираним ученицима: *Мистична Соња и њири удварача*; *Девојчица са великим стојалом*; *Вилијам Шекспир*; *Блајо на тробљу*; *Мега Пединијон*; *Принцеза Ајатраја*; *Златни кључић*; *Воли те твоја Клер*; *Грозни Гаша*; *Зајонейне њриче*; *Тајне вештине Марше Смарш*; *Теа Сшилјон*; *Хајдуци*; *Лек од бресквиној лишића*; *Маза и Луња*; *Гарфилд и друшћванце*; *Зое, силази доле!*; *1001 ноћ*; *Хајдук у Београду*; *Маја у облацима*; *Доктор Дулијл*; *Херкул*; *Моншевидео, бој те видео*; *Чик ако смеш*; *Пуш у средишње земље* итд. Чињеница да ученици у слободно време читају и књиге ван програмског списка свакако охрабрује. Какав је квалитете тих књига друга је ствар и овде нећемо дискутовати о томе. Уосталом, улазити у расправу да ли деца треба или не треба да читају књиге као што су *Школа за њринцезе*, *Лили њалама*, *Цаца Фаца докторица*, *Бака њанисћер*, аутобиографија Дејвида Бекама..., потпуно је бескорисна, јер је чињеница да ученици читају ове књиге. Потребно је зато деловати сходно овој чињеници, те настојати да ученике заинтересујемо за ништа мање занимљива, а уметнички вреднија остварења.

Као друго, међу популарним делима која не припадају лектури највећи је број оних која представљају остварења савремене литературе за децу, мада истовремено има и класика који су били популарни у време њихових родитеља, бака и дека. Тако је, на пример, књиге *Пуш око свећња за 80 дана*, *Три мускетара*, *Мајареће њогине* или *Дечаци Павлове улице* ученицима могао да препоручи само неко од одраслих (родитељи, баке и деке, временски рођаци или библиотекари и сл.). Ово потврђује колико је препорука старијих особа које су деца блиске – а пре свега родитеља – важна за неговање њихових књижевних интересовања и укуса.

Као треће, прикупљени одговори потврђују велико интересовање ученика за прозна дела – пре свега за романе, али и збирке бајки, прича, савремене стрип форме² итд. Овакав исход је и био очекиван, с обзиром да

¹ Зато и код овог, и код свих наредних питања чак и најпопуларнији текстови имају само око 20 „гласова”, што је тек нешто више од 10% укупног узорка.

² Нпр. роман у стрипу *Дневник шоњавка*, или стрип *Гарфилд и друшћванце*.

су резултати претходних истраживања показали да наши десетогодишњаџи радије читају прозу, него поезију или драму (Пурић 2012: 218; Марковић 2012: 258; Цветановић 2011: 218; Тодоров 2006: 115). Ипак, занимљиво је да нико од анкетираних ученика није као своју омиљену књигу навео неко поетско или драмско дело. Осим тога, ранија истраживања су показала да интересовања деце за читање књижевних текстова у великој мери опредељује управо занимљива и богата фабула, чак и када је реч о поезији (Росандић 1988: 475; Тодоров 2006: 115; Томашевски 1972: 119, према Илић, Гајић, Маљковић 2007: 130; Марковић 2012: 258–259, 261; Пурић 2012: 219–220; Шабић 1983: 13, 19; Вучковић 2012: 210), те да деца овог узраста показују афинитет према нарацији бајковитог типа (Тодоров 2006: 19–21, 30–31, 115; Марковић 2012: 258–259; Цветановић 2012: 217–218; Вучковић 2012: 199, 202, 204). Наше истраживање потврђује овакве налазе. Наиме, ученици четвртог разреда се пре свега занимају за текстове са занимљивом фабулом, динамичне, пуне узбудљивих авантура, храбрих подвига, необичних сусрета, неизвесности и напетости – речју, за авантуристичку литературу. „Недовољно зрелу за продор у психологију ликова и психолошке ситуације, децу млађег школског узраста више привлачи занимљива фабула пуна догађаја којима се задовољава дечја потреба за акцијом” (Томашевски 1972: 119, према Илић, Гајић, Маљковић 2007: 130). Уосталом, авантуристичкој литератури припадају и историјски романи (нпр. *Душан, гечак на њрестјолу; Херкул...*) и научно-фантастични романи (нпр. *20 000 миља њод морем; Пуџи у средњим земље...*). Осим тога, запажамо да ученици четвртог разреда и даље са радошћу читају и добро прихватају дела која говоре о животињама и природи (*Књига о џунли; Докјор Дулијл; Леси се враћа кући; Краљ лавова; Маза и Луња* итд.). Ове теме су, примећује Шабић (1983: 15), једно време биле сматране за одвећ традиционалне, несавремене, али упркос таквом мишљењу већина најпопуларнијих дела признатих домаћих и страних писаца везана је управо за поменуте теме, што показује и наше истраживање. Притом су међу књигама које говоре о занимљивим догодовштинама деце и/или животиња као јунака најбројнији управо бајковити романи и бајке (*Пејтар Пан; Алиса у земљи чуда; Хари Потер; Госјодар њрстјенова; Церонимо Стилјон; Мала сирена; Злајни кључић; бајке браће Грим; Народне бајке Маја и Астјека; 1001 ноћ; Принцеза Ајајраја* итд.), што сведочи да четвртаци још увек осећају снажну потребу за нарацијом са обиљем чуда, чаролије и нестварног. Ово се може објаснити тиме да машта и даље има нарочито место у њиховом животу, па је отуда врло изражена потреба деце млађег школског узраста да маштом надокнаде неостварене жеље и укину ограничења и неправде стварног света. Међу текстовима тзв. реалистичке књижевности највише је романа који говоре о деци и њиховим згодама у породици, школи и свакодневном животу (*Принц од џајира; Розе џајкице;*

Воли ње њвоја Клер; Ивино њушовање; Зое, девојчица са врха солићера; Зое, силази доле!; Дневник шоњавка; Маја у облацима; Хајдук у Београду; Чик ако смеи; Дневник Ане Франк итд.), али има и остварења која припадају граничним врстама књижевности за децу, какви су, на пример, детективски романи Агате Кристи и Артура Конана Дојла. Но, и у њима доминира дечја потреба за акцијом. Деца очигледно жуде за интересантним догађајима, а недостатак авантура у свакодневном животу једноставно надокнађују поистовећујући се са јунацима о којима читају, уносећи се тако у свет дела. У овим авантурама – било чудесног, било реалистичног типа – јунак често не учествује сам, већ предводи дружину вршњака, јер је општепознато да деца млађег узраста воле друштво. Надаље, пажњу привлачи податак да је један број ученика као омиљене књиге навео енциклопедије (о животињама, диносаурисима, змајевима, грчкој митологији итд. – 6). То потврђује закључак неких страних истраживања да учитељи, у циљу развијања читалачких навика деце, треба да се ослоне не само на типичне врсте књижевности за децу (бајке, приче, романе, басне, песме итд.), како се то најчешће чини у настави, већ и на књиге из којих ученици могу да науче нешто ново, какве су, на пример, енциклопедије. Наиме, у одељењу увек има ученика који најрадије читају књиге које нуде нова сазнања, те је важно да у настави постоји равнотежа између књига фиктивне садржине (уметничка књижевност) и књига из којих је могуће сазнати нешто ново (енциклопедије и сл.), како би учитељ могао да задовољи потребе ученика са различитим читалачким склоностима (Доирон 2003: 40). Најзад, списак омиљених књига наших четвртака упућује на склоност деце ка хумору у књижевности (нпр. веселе згоде и смешне ситуације у којима се налазе јунаци у књигама *Хајдуци*, *Грозни Гаша*, *Дневник шоњавка*, *Мега Пединијон*, *Принцеза Ајатраја*...). Један број ученика је чак као омиљене књиге навео књиге вицева (*Да њукнеш од смеха 9 и 6*, *Да њукнеш од зеке*...). Укратко, видимо да се читалачке преференције ученика нису промениле под утицајем технолошког прогреса, односно да данашње ђаке четвртог разреда и даље привлаче исте оне одлике текстова које су биле привлачне и ранијим генерацијама четвртака (и млађих основаца уопште).

Као четврто, анализа дечјих одговора показује да је наслов омиљене књиге често био садржан у одговору ученика на питање коју су књигу последњу прочитали, што указује на то колико књига може да одушеви ученика, уколико чита оно што га занима, разуме и одговара му. Тако су се на списку наслова које су ученици прочитали у последње време поново нашле књиге: *Бела Грива* (26); *Орлови рано леће* (15); *Церонимо Сийлијон* (9); *Алиса у земљи чуда* (8); *Мали њринц* (7); *Доживљаји Тома Сојера* (3); *Дневник шоњавка* (3); *Хајди* (2); *Пејтар Пан* (2); *Доктор Дулијл* (2); бајке браће Грим (4); *Шерлок Холмс* (2); *Маја у облацима* (1); *Тајне веишине Марше Смари* (1); *Мега Пединијон* (1); *Мала сирена* (1); *Блајо на њробљу* (1); књиге вицева

итд. Запажамо да неке од књига са највећом фреквенцијом припадају обавезној лектири за четврти разред, те су их ученици морали прочитати непосредно пре анкетирања; отуда њихова честа заступљеност у одговорима ученика. Међутим, далеко већи број ученика је као последњу прочитану књигу навео ванпрограмске текстове, а разноврсност њихових одговора још једном показује колико су различита читалачка интересовања и потребе ученика. Ево још неких од наслова које су наши четвртаци недавно прочитали: *Мој дека је био џрешња*; *Чаробњак из Оза*; *Степа њо крај мора*; *Драги ћуљиви дневнице*; *Тим и Ти*; *Риболов*, *Палеонтологија*; *Нове аванјуре Пипи Дуге Чарапе*; *Бен Хур*; *Бели очњак*; *Зов дивљине*; *Мајка*; *Скарлеј*; *Демонски зубар*; *Франкештајн*; *Сулијанија*; *Жуја минуја*; *Прича о Трејси Бикер*; *Дешектор лаж*; *Бамби*; *Гуливерова пушовања*; књига о мачкама; *Трнова ружица*; *Леошница и звер*; *Кајли*, *карневалска вила*; *Снежна краљица*; *Аладин*; *Ўпх...* Истовремено, још током анкетирања, запазили смо да су ученици који седе заједно или се друже наводили исте наслове. Ова чињеница веома радује, јер значи да ученици разговарају о књигама у слободно време, а могуће и да их размењују. На ученике, дакле, утиче шта и колико њихови вршњаци читају, а препорука друга/другарице може бити снажан подстицај за читање. Укратко, на основу одговора ученика, можемо да закључимо да ученици, поред лектире, често читају и књиге који им не требају за школу. Уосталом, само је осморо ученика признало да није прочитало ниједну књигу (ван школе), а њих троје није одговорило на питање. Осим тога, анализа књига које су анкетирани ученици недавно прочитали потврђује закључке које смо извели на основу анализе списка омиљених књига анкетираних четвртака. Као прво, они се пре свега интересују за прозу. Драма и песме за децу очигледно слабо привлаче ученике четвртог разреда, с обзиром да нико од ученика као последњу прочитану књигу није навео неки драмски или поетски текст. Као друго, књиге које ученици читају у слободно време поново недвосмислено указују на потребу млађих основаца за акцијом, авантурама свих врста чији су јунаци деца и животиње, често бајковитог типа, са примесама хумора и мистерије. С друге стране, деца показују интерес и за реалистичку књижевност. Но, чак и када је реч о реалистичком приповедању – нпр. књиге које говоре о деци и њиховим згодама из свакодневног живота, а које су, видимо, врло популарне међу нашим четвртацима – и даље је наглашена потреба за динамичком нарацијом, за занимљивим и необичним доживљајима деце-јунака, чије су способности често хиперболисане, а ситуације и улоге у којима се налазе ретко могуће у стварном животу (нпр. невероватна снага Пипи Дуге Чарапе и њене необичне пустиловине, попут одласка на острво Гула-Гула где је постала урођеничка принцеза итд.). Најзад, запажамо да један број ученика поново радије чита књиге које нуде нова сазнања, него лепу књижевност (*Риболов*, *Палеонтологија*, *Прича о леишеу*, књига о мачкама...).

Даље нас је занимало да проверимо да ли су ученици у слободно време прочитали неку књигу која им се толико допала да би волели да о њој разговарају са учитељем и друговима на часовима српског језика. На питање није одговорило седморо ученика, док је њих 17 рекло да није прочитало ниједну књигу која им се толико допала, односно ниједну књигу, јер не воле да читају или немају времена. Остали ученици су на питање одговорили потврдно, а у насловима које предлажу за читање и разговор са друговима из разреда врло често препознајемо њихове омиљене књиге или књиге које су недавно читали: *Пејтар Пан* (5); *Доживљаји Тома Сојера* (4); *Церонимо Стилтон* (4); *Шерлок Холмс* (3); *Доктор Дулитл* (3); *Сара Кеј* (3); *Тајне вештине Марше Смарш* (3); *Хари Потер* (2); *Књига за Марка* (2); *Херкул* (2); *20 000 миља под морем* (2); *Дневник шоњавка* (2); *Теа Стилтон* (2); *Књига о џунгли* (2); *Бака Гансистер* (2); *1001 ноћ* (1); *Лили Галама* (1); *Грозни Гаши* (1); *Принцеза Ајатраја* (1); *Душан, дечак на престољу* (1); *Монивидео, бој те видео* (1); *Чик ако смеш* (1); аутобиографија Дејвида Бекама (1) и биографија Кристијана Роналда *Ојсесија за савриенсћивом* (1);... Било је, додуше, и неколико нових наслова, како књига које припадају лепој књижевности и сматрају се било типичним, било граничним врстама књижевности за децу (*Пиноккио*; *Морија*; *Оливер Твисит*; *Робизон Крусо*; *Клеојаштра*; *Тајна Гинкове улице*; *Ивино џушовање*; *Гроф Монше Кристио*; прераде познатих европских бајки, углавном браће Грим: *Злашћокоса*, *Пејелуја*, *Снежана и седам џашуљака*, *Мачак у чизмама*, *Лейшћица и звер...*), тако и књига *из којих може нешћо да се научи* (*1000 зашћо*, *1000 зашћо*; енциклопедија о земљи и свемиру итд.). Такође, на овом списку су се нашли и програмски текстови које су вредни читаоци очигледно већ прочитали, али их још увек нису обрадили са учитељима, нпр.: *Бела Грива* (14), *Алиса у земљи чуда* (9), *Мали џринц* (8). То што се за помену-те књиге определио већи број ученика последица је, с једне стране, обавезе ученика да прочитају лектуру, али и чињенице да су ове књиге – видели смо то још на основу анализе списка омиљених књига – ученике одушевиле, те вероватно отуда осећају снажну потребу да своје утиске и мишљење о прочитаној књизи поделе са учитељем и друговима. Занимљиво је да поједини ученици (њих двоје) по први пут предлажу збирке песама за децу, мада не прецизирају чије би песме волели да читају и проучавају са својим друговима. Драмских остварења нема ни овај пут. Укратко, видимо да одговори ученика поново потврђују интересовање ученика за занимљиву фабулу, и то најчешће ону чудесног типа, али и за дела тзв. реалистичке књижевности која говоре о деци и детињству, као и за дела са тематиком из природе. Чињеница да је велики број ученика изразио жељу и дао конкретне предлоге, обавезује учитеље да искористе своје право да програмски списак лектуре прошире, те да заједно са ученицима изаберу и обраде у току школске године и неколико дела по слободном избору.

У прилог реченом говори и податак да би анкетирани ученици већином волели да у наставним програмима има више књига лектире. Наиме, на питање да ли би у настави требало да буде више књига лектире, 98 ученика је одговорило потврдно (60,9%), 56 негативно (34,8%), а троје није одговорило (1,9%). Зато још једном наглашавамо да би било добро да учитељи на почетку сваке школске године спроведу кратку анкету, како би утврдили које књиге интересују њихове ученике, те да макар неке од ових књига обраде са ученицима као допунску лектуру. На тај начин ће списак лектире моћи боље да прилагоде потребама конкретних ученика, а тиме и да код деце подстакну интерес и љубав за књижевност. Дела која су наши испитаници предложили такође могу помоћи учитељима при избору допунског штива.

Занимљиво је било анализирати одговоре ученика на питање који су им се текстови нарочито допали, а учили су их у овом или у ранијим разредима. Посебно нас је интересовало који су програмски текстови оставили тако дубок траг на ученике да их се они још увек сећају, иако су их учили у ранијим разредима. На питање није одговорило дванаесторо ученика, њих петоро је изјавило да им се ниједан текст није посебно свидео, а четворо ученика је одговорило да су им се допали сви, односно многи текстови. Одговори које су дали остали ученици поново указују на разноликост доживљаја, интересовања и потреба малих читалаца. Овде ћемо изнети пре свега оне текстове за које се определио највећи број ученика. Већ на самом почетку анализе пажњу привлачи чињеница да је велики број испитаника као најдраже текстове навео наслове познатих песама: *Друјарска њесма*³ (12); *Јесен* (11); *Мјесец и његова бака* (9); *Јејрвица адамско колена* (9); *Свишац, њишеничар и воденичар* (8); *Друј друју* (7); *Плави зец* (6); *Пауково дело* (3); *Љубавна њесма* (2); *Марко Краљевић и беј Косијадин* (1); *Вожња* (1); *Једнога дана* (1); *Тајна* (1), *Цијанин хвали своја коња* (1); *Трешња у цвећу* (1); песме Душана Радовића (1) итд. С једне стране овакав је исход у супротности са одговорима ученика на претходно анализирана питања у којима нико од испитаника није навео ниједну збирку песама као омиљену или последњу прочитану књигу. Запажамо да најпопуларније песме често говоре о пријатељству, дружењу, љубави и природи, а многе од њих су и духовите, шаливе. Надаље, међу програмским текстовима који су се нашим ученицима допали издвајају се и басне: *Пас и његова сенка* (6); *Лав и миш* (4); *Корњача и зец* (2); *Коњ и мајарац* (1); *Вук и јајње* (1). Ипак, најпопуларнији текст је бајка *Трнова Ружица* (16), а међу насловима омиљених текстова предвиђених програмима књижевности за прва четири разреда има и других познатих бајки, како из европске, тако и из српске традиције: *Ружно њаче* (5); *Пейељуа* (2); *Бајка*

³Ова се песма као таква не налази на програмским списковима лектире за млађе разреде, али су се ученици могли упознати са њом у другом разреду, обрађујући избор из *Антологије српске њезије за децу* Душана Радовића (1995: 304–307; П 2004; 2005; П 2006)

о рибару и рибици (1); *Сѿакларева љубав* (1); *Себични џин* (1); *Вогено оїледало* (1); *Бајка о гечаку и месецу* (6); *Чардак ни на небу ни на земљи* (1). То смо, додуше, и очекивали, с обзиром на изражену потребу деце овог узраста за чудесним материјалом који разиграва машту и по правилу доноси срећан крај, а о чему је већ било речи. Уосталом, заинтересованост ученика за текстове који апострофирају категорију натприродног потврђује и чињеница да су анкетирани ученици као посебно драге текстове неретко наводили прозна остварења (у целини или у одломцима) која представљају аутентичне моделе ауторске бајке, углавном романескног типа: *Пејѿар Пан* (10), *Алиса у земљи чуда* (4), *Мали ѿринц* (4), *Бескрајна ѿрича* (1), *Доживљаји мачка Тоше* (1). Истовремено, међу текстовима који су се нашим испитаницима нарочито допали нашли су се и прозни текстови реалистичког садржаја, жанровски и тематски врло разнородни, нпр.: *Позно јесење јујиро* (7); *Међег, свиња и лисица* (5); *Босоноги и небо* (4); *Лав и човек* (3); *Од ѿашњака до научењака* (3); *Кроз васиону и векове* (2); *Граг* (2); *Бела Грива* (2) и др. Занимљиво је такође да су се међу текстовима за које се одлучио велики број ученика нашла и три драмска текста – *Чик, да ѿоодигије збої чеїа су се ѿосвађала два злїи-на браїи* (12); *Зна он унаїрег* (3) и *Лег се ѿоїи* (2). Примећујемо да међу поменути програмским текстовима који су се ученицима нарочито допали има оних који припадају ауторској књижевности, али и оних који припадају народној књижевности. Овај однос је, сасвим разумљиво, на страни ауторске књижевности, с обзиром да је народна књижевност далеко мање заступљена у наставним програмима за млађе разреде. Истовремено, то што су ученици као најдраже текстове наводили и наслове народних песама, бајки, басни и прича оспорава донекле уверење многих учитеља да су ученицима остварења народне књижевности далека, неразумљива и незанимљива. Уколико се ваљано обраде, и „тешки” текстови са мноштвом непознатих речи, попут народне песме *Јејрвица адамско колено*, могу, видимо, дубоко дотаћи душу ученика и постати им драги. Најзад, запажамо да су ученици, очекивано, навели највише текстова са списка обавезне лектире за четврти разред, који су им најсвежији у сећању, мада има и оних текстова које су учили у неком од претходних разреда, а које су изгледа тако снажно доживели да су им трајно остали у сећању. Заправо, ових је текстова више него што смо очекивали, па у наставку наводимо њихове називе: *Лав и миш* – први разред; *Друїарска ѿесма*, *Бајка о рибару и рибици*, *Коњ и маїарац*, *Тајна*, *Пролећно јујиро у шуми*, *Доживљаји мачка Тоше*, *Једноїа дана*, *Пас и њеїова сенка* – други разред; *Чардак ни на небу ни на земљи*, *Корњача и зец*, *Вук и јаїње*, *Љуїиїиїио мече*, бајке браће Грим, *Бајка о белом коњу*, *Сѿакларева љубав*, *Себични џин*, *Лав и човек*, *Свиїиїац ѿражи сунце*, *Марко Краљевић* и *беї Косїадин*, песме Душана Радовића – трећи разред. Разумљиво, међу насловима које ученици

памте из претходних школских година највише је текстова из трећег, а најмање из првог разреда.

Најзад, занимало нас је да истражимо који се текстови из читанке за четврти разред ученицима највише допадају, без обзира да ли је реч о програмским или ванпрограмским текстовима. Наиме, свака читанка, осим текстова прописаних наставним програмом за тај разред, садржи и извештај број текстова из корпуса националне и светске књижевности које одабира сам аутор, верујући да одговарају ученицима конкретног узраста и могу их заинтересовати за велики свет књижевности. У том смислу читанке нису само уџбеници, већ праве антологије чији је задатак да дете привуку и пробуде код њега жељу за читањем и без интервенције учитеља. Зато смо овим истраживањем желели да проверимо колико читанке за четврти разред провоцирају радозналост ученика и потребу да прочитају текстове који се налазе у њима, како програмске, тако и ванпрограмске. Као омиљене читаначке текстове ученици су и овог пута наводили оне исте програмске текстове за четврти разред које су раније истакли као најдраже програмске текстове, али је било и пар нових текстова: одломци из *Пејџа Пана* (22), *Малој њринца* (7) и *Бескрајне њриче* (3); *Трнова Ружница* (15); *Јесен* (14); *Мећед, свиња и лисица* (13); *Чик, да њојодиие збој чеја су се њосваћала два злајна брајна* (12); *Свићца, њшеничар и воденичар* (11); *Пауково дело* (10); *Мјесец и њејова бака* (11); *Бајка о дечаку и месецу* (10); *Позно јесење јутро* (8); *Јејрвица агамско колена* (8); *Пејљеуја* (6); *Босоноји и небо* (6); *Виолина* (5); *Ружно њаче* (3); *Друј друју* (3); *Јуначка њесма* (3); *Кроз васиону и векове* (3); *Трешиња у цвећу* (2); *Град* (2); *Балада о руменим векнама* (2);... Примећујемо да међу најпопуларнијим текстовима из читанки овог пута нема много остварења народне књижевност, али се зато као избор појединачних ученика јавља још неколико текстова из корпуса народне баштине: *Сћари Вујадин* (2); *Мајка Јову у ружи родила* (1); *Јеленче* (1). Поново бележимо различита интересовања, те није могуће издвојити неку инваријантну карактеристику наведених текстова. Ипак, на основу анализе ученичких одговора чини се да ученици читанку користе пре свега за упознавање са обавезним текстовима, те је зато допунских, ванпрограмских текстова било мање у одговорима ученика: *Балада о руменим векнама*; *Пчелица Маја*; *Кад гедица не зна да њрича њриче*; *Прича о Николи Тесли*; *Прича о масћилу и харџији*; *Погела улоја*; *Лав и миш*. Најзад, додајемо да поново ниједан драмски текст није привукао пажњу ученика. Све у свему, запажамо да текстове који се деци допадају – без обзира да ли је реч о прозном, поетском или драмском делу – одликује машта, оригинална перспектива, необичне слике и неочекивани спојеви, нежност, паметна поука, а уз то, многи наведени текстови имају весело и шaljив карактер.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На основу истраживања које смо спровели могуће је извести неколико закључака. Као прво, међу књигама које су ученици недавно прочитали и које издавају као омиљене свакако има и књига које припадају обавезној лектури, али је неупоредиво више текстова савремених домаћих и страних писаца са којима ученици нису могли да се сретну у настави, већ су их самостално одабрали и прочитали. Тиме је потврђена прва посебна хипотеза према којој су омиљене књиге наших четвртака оне које ученици нису имали прилику да читају у оквиру лектуре, а припадају остварењима савремене литературе за децу. Истовремено, чињеница да су ученици у великом броју као омиљене књиге наводили остварења класичне књижевности за децу која су део обавезне лектуре (попут *Беле Гриве*, *Алисе у земљи чуда* или *Петра Пана*), у извесној мери оспорава све чешће истицану тврдњу да спискове лектуре треба осавременити.

Као друго, добијени резултати недвосмислено показују да се четвртаци понајвише интересују за прозу, тачније за наративне текстове, динамичне и забавне, пуне занимљивих пустиловина и необичних згода, често бајковитог типа. Истовремено, ученике четвртог разреда снажно привлаче остварења тзв. реалистичке књижевности за децу у којима је обиље акције и необичних, веселих догодовштина из свакодневног живота деце-јунака, те описи природе и животиња. Најзад, иако мали, један број ученика константно, уместо остварења уметничке књижевности, преферира књиге које нечему уче (енциклопедије и сл.). Исте ове уметничке одлике привлаче децу и када је реч о програмским и текстовима из читанки. Укратко, из реченог прозилази закључак да су добијени резултати потврдили другу хипотезу према којој ученици четвртог разреда највише уживају у динамичкој нарацији, и то оној која има карактер пустиловине, често чудесног типа.

Ученици нису самостално наводили драмске и поетске текстове као омиљене или књиге које су недавно прочитали. Међутим, када им се ови текстови понуде у настави, ученици их воле и веома добро прихватају, показују резултати истраживања. Поставља се питање шта је разлог овоме. Када је реч о драми, чини се вероватним објашњење да се ученици и у настави и у читанкама тек ретко срећу са драмом, те да једноставно нису успели да развију интересовање за овај књижевни род. С друге стране, драмски текстови привлаче млађе основце вероватно зато што у њима преовлађују динамички мотиви који задовољавају дечју потребу за акцијом. Када је, пак, реч о поезији, још од раније је познато да око десете године почиње да слаби интересовање ученика за поезију за децу: чак и песме најбољих песника за децу одговарају предшколцима и млађим основцима, па за њих више нема места

у петом разреду (Црнковић, у: Мамузић, Стефановић б. г.: 29); зато их треба усмерити на песме са „зрелијом” тематиком.

Као треће, истраживање је показало да би већина анкетираних ученика волела да у оквиру наставе чита и изучава заједно са учитељем више књига лектуре, чиме је потврђена трећа по реду посебна хипотеза.

На основу свега до сада реченог можемо да констатујемо да се читалачка интересовања ученика четвртог разреда нису много променила у односу на она утврђена у неким ранијим истраживањима, чиме је потврђена општа хипотеза од које смо пошли у истраживању. Охрабрује да већина ученика, поред обавезне лектуре, у слободно време чита и дела по сопственом избору. Утврђена читалачка интересовања ученика треба очувати и даље развити различитим мотивационим поступцима – како у настави, тако и у ваннаставним активностима. Одељењске библиотеке, сматрамо, могу умногоме помоћи учитељима да остваре овај циљ, те да на темељу читалачких склоности ученика подстакну код њих жељу за интегрисањем књиге у свакодневни живот. Иако би се листи дела која ученици радо читају могло штошта приговорити, међу књигама које читају и воле наши четвртаци без сумње има и вредних остварења за децу која одговарају различитим типовима читалаца и која заслужују да се нађу у овој библиотеци. У том смислу ово истраживање може ослободити учитеље непотребног луксуза да све откривају сами и указати им у ком смеру треба даље сами да истражују.

ЛИТЕРАТУРА

Ал-Нафисах, Ал-Шорман (2011): К. Al-Nafisah, R. A. Al-Shorman (2011): Saudi EFL students' reading interests. *Journal of King Saud University – Languages and Translation*, 23: 1–9. Retrieved in August 2014. from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211083191000020>

Вучковић (2012): Дијана Вучковић, Читалачка интересовања ученика петог разреда основне школе, у: Виолета Јовановић и Тиодор Росић [ур.], *Савремена књижевност за децу у науци и настави*, књ. 15, Јагодина: Педагошки факултет, 195–211.

Доирон (2003): Ray Doiron, Motivating the Lifelong Reading Habit through a Balanced Use of Children's Information Book. *School Libraries Worldwide*, 9(1): 39–49. Retrieved August 2014 from <http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.iasl-online.org%2Ffiles%2Fjan03-doiron.pdf&ei=7DKbVLZohN17nvKA2Ao&usg=AFQjCNE1witgl7qzGO7g7JXWgfhedaDzWg&sig2=C-HBdTd9FBjPoMLDb2FmRw&bvm=bv.82001339,d.ZWU>.

Илић, Гајић, Маљковић (2007): Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић, *Криза читања: комплексан педагошки, културолошки и општиједрушвени проблем*, Нови Сад: Градска библиотека.

Мамузић, Стефановић б. г.: приредили Илија Мамузић и Драгутин Стефановић, *Књижевна лектира у основној школи: методска уједињења и прилози*, Београд: Младо поколење.

Марковић 2012: Снежана Марковић, Новија истраживања читалачких интересовања и навика ученика разредне наставе, у: Виолета Јовановић и Тиодор Росић [ур.], *Савремена књижевност за децу у науци и настави*, књ. 15, Јагодина: Педагошки факултет, 249–262.

П (2004): *Правилник о наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања*, Београд: Службени гласник РС – Просветни гласник, бр. 10.

П (2005): *Правилник о наставном плану за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања и наставном програму за трећи разред основног образовања и васпитања*, Београд: Службени гласник РС – Просветни гласник, бр. 1.

П (2006): *Правилник о наставном програму за четврти разред основног образовања и васпитања*, Београд: Службени гласник РС – Просветни гласник, бр. 2.

Пурић (2012): Далиборка Пурић, Учитель и читалачка интересовања ученика млађег школског узраста, у: Виолета Јовановић и Тиодор Росић [ур.], *Савремена књижевност за децу у науци и настави*, књ. 15, Јагодина: Педагошки факултет, 213–227.

Радовић (1995): Душан Радовић, *Антологија српске ђезије за децу*, Београд: Српска књижевна задруга. Доступно у децембру 2014. на <http://scc.digital.bkp.nb.rs/document/II-393879>.

Росандић (1988): Dragutin Rosandić, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Školska knjiga.

Тодоров (2006): Нада Тодоров, *Ученици и бајке*, Нови Сад: Универзитет и Сомбор: Педагошки факултет.

Цветановић (2012): Зорица Цветановић, *Читанка у разредној настави*, Београд: Учитељски факултет.

Цветановић, Радојчић (2012): Зорица В. Цветановић и Јелена М. Радојчић, Заинтересованост ученика за читање басни у млађим разредима основне школе, у: Виолета Јовановић и Тиодор Росић (ур.), *Књижевност за децу и омладину: наука и настава*, Јагодина: Педагошки факултет, 237–247.

Шабић (1983): Gabrijeła Šabić, *Lirska poezija u razrednoj nastavi*, Zagreb: Školska knjiga.

Magdalena Ivković
Paraćin

CONTRIBUTION TO STUDIES OF YOUNGER GRADERS' READING INTERESTS

Summary: Reliance on pupils' reading interests is necessary if we want to encourage in them the desire to read and improve their reading habits. Therefore, it is important to know the literary preferences of our pupils and to respect them in the classroom as much as possible. This research represents a contribution to studying younger graders' reading interests. In the paper we attempted to: 1. determine what fourth graders read in their spare time and what are their favorite books; 2. determine which texts from curriculums and course books pupils especially like; 3. examine whether fourth graders would like to read more books within literature instruction. In this way, we wanted to perceive literary taste and preferences of fourth grade pupils, as well as to check whether the reading interests of today's fourth graders have changed under the growing influence of modern media. The research was conducted on a random sample that covered 161 fourth graders from five elementary schools in Belgrade and Kruševac.

The results show that, besides the obligatory reading, the majority of fourth graders also read books of their own choice in spare time. Favorite books of our fourth graders are those that pupils have not had the opportunity to read within the obligatory reading, and belong to contemporary literature for children; fourth graders enjoy the most in the dynamic narrative, especially in that one that has the character of adventure, often of a miraculous type; in addition, they would like to read more books within literature instruction. The pedagogical implications of the study suggest that stated reading interests of the pupils should be preserved and further developed by using various motivational processes. In that way pupils' lasting curiosity for exploring the world of literature could be built, based on their reading preferences.

Keywords: fourth graders, reading interests, leisure time, books, curriculum and additional texts.